

Головне управління освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації
**Відділ освіти Солонянської районної
державної адміністрації**
Комунальний заклад освіти навчально-виховний комплекс «Тригуз'янська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів –дошкільний навчальний заклад Солонянської районної ради Дніпропетровської області»

Мій помічник

Шурко Віра Іванівна
вчитель світової літератури Тригуз'янського НВК

Тригуз'не 2013

Шурко В.І.
Мій помічник. Навчальний посібник.

Навчальний посібник вміщує роздатковий ілюстрований матеріал, який допоможе учням засвоїти характерні риси різноманітних літературних течій, вдосконалити вміння і навички аналізу художнього твору та характеристики головних героїв.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. М. Дишлюк Романтизм в європейській літературі. // Всесвітня література в навчальних закладах України – 2001, № 2.
2. М. Мещерякова, Я. Теміз, Є. Халі мон Зарубіжна література в схемах і таблицях // Харків. „Академія”, 2000
3. О. Ніколенко Теорія літератури у визначеннях, схемах і таблицях // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України – 2003, № 6.
4. І. Рада Яким має бути зміст аналізу художнього твору // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України – 2002, № 10.

ЗМІСТ

I. Основні літературні напрямки та течії.

1. Античність.
2. Середньовіччя.
3. Бароко
4. Класицизм.
5. Відродження.
6. Романтизм
7. Реалізм.
8. Модернізм-авангардизм.
9. Символізм.
10. Футуризм.
11. Імпресіонізм.
12. Експресіонізм
13. Сюрреалізм.
14. Екзистенціалізм.
15. Магічний реалізм.
16. Постмодернізм.

II. Презентація художніх творів

1. Презентація художнього твору.
2. Схема аналізу прозового твору.
3. Схема аналізу ліричного твору.
4. Схема аналізу драматичного твору.

III. Характеристика художнього образу.

1. Сходінки до художнього образу.
2. Характеристика літературного героя.
3. Анкета
4. Коротка абетка рис характеру.
5. Ваги.
6. Прокрустове ложе.
7. Метод Сенкан
8. Штрихи
9. Буквений портрет
10. Діаманта
11. Гронування
12. Діаграми Вена

ПЕРЕДМОВА

Урок літератури повинен виховати грамотних читачів, які володітимуть філологічною термінологією.

Поданий матеріал у навчальному посібнику допоможе учням засвоїти основні літературні поняття.

Асоціативні схеми розвивають дослідницьку діяльність учнів, спонукають робити всебічний аналіз окремої літературної течії, допомагають логічно та аргументовано розвинути певну тезу, зробити всебічний аналіз художнього твору, тому що в них сконцентрований майже весь комплекс питань, що виникають під час його вивчення.

Схеми допомагають також вчителю диференціювати та демократизувати процес навчання та оцінювання знань з літератури, її теорії.

Дослідницька робота за схемами розвиває вміння та навички аргументованого зв'язного висловлювання власної думки, асоціативне мислення, вдосконалює знання з теорії літератури, розвиває навички аналізу художнього тексту як мистецтва слова.

**ОСНОВНІ
ЛІТЕРАТУРНІ НАПРЯМКИ
ТА ТЕЧІЇ**

АНТИЧНІСТЬ

І ст., до н.е. – І ст..

н.е.

МІФ

Геракл
Дедал
Ікар

ЕПОС

Гомер
Вергілій

ЛІРИКА

Горацій
Овідій

ДРАМА

Есхіл
Софокл

ЛІРО- ЕПОС

Овідій
Езоп
Федр

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Художній метод західноєвропейського мистецтва V-XIV(XV) ст.

– Бог – центр Всесвіту;
– поширення християнства;
– земні страждання
– шлях до вічного блаженства;

– проповідування подвижництва, аскетизму, жертвності;
– утвердження гуманізму, співчуття, милосердя, до знедолених

ЖАНРИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Героїчний епос
"Пісня про Роланда",
"Пісня про мого Сіда",
"Пісня про Нібелунгів".

Церковна (клерикальна)
Біблія,
житія, гімни,
моління

Мирська
(куртуазна, лицарська)
Лірика трубадурів,
вагантів, міннезінгерів;
Роман "Тристан та Ізольда"

Данте Аліг'єрі

"Останній поет середньовіччя і водночас перший поет нового часу"

"Божественна комедія"

"Енциклопедія італійського життя на рубежі нового часу"

БАРОКО

Примхливе

Дивне

Химерне

Суперечливе

Безмежне

Таємниче

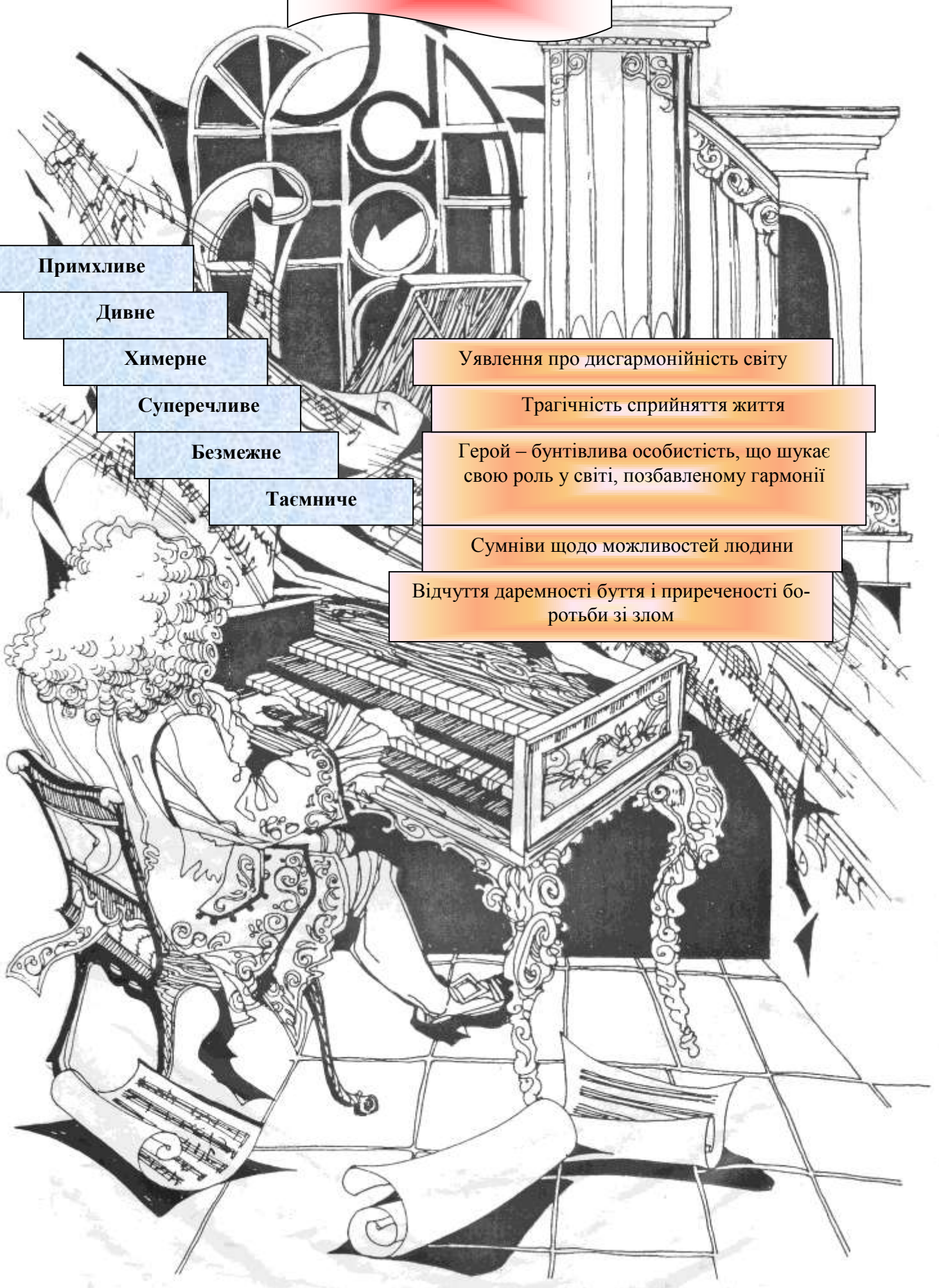
Уявлення про дисгармонійність світу

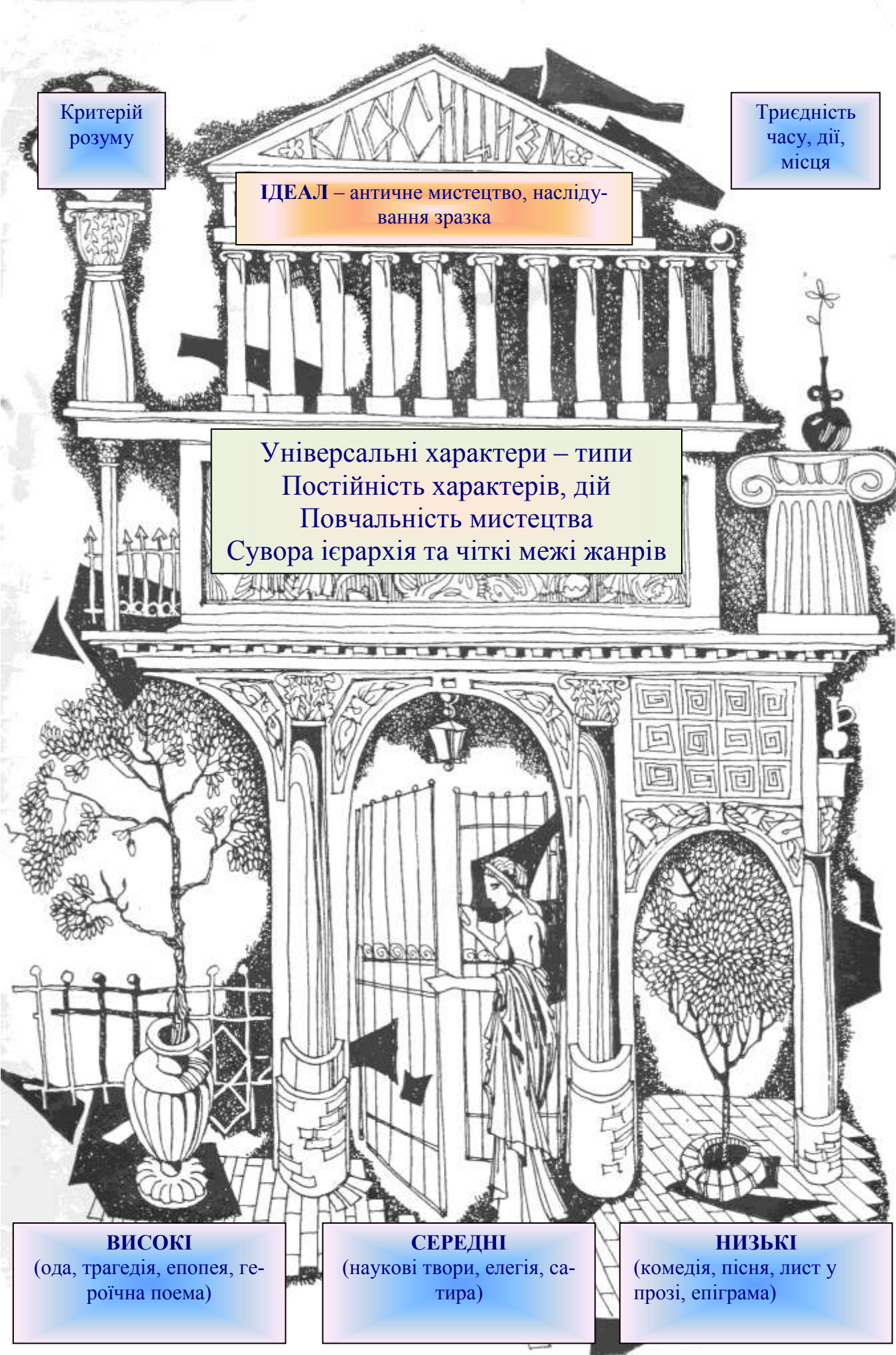
Трагічність сприйняття життя

Герой – бунтівлива особистість, що шукає свою роль у світі, позбавленому гармонії

Сумніви щодо можливостей людини

Відчуття даремності буття і приреченості боротьби зі злом

Критерій
розуму

Триєдність
часу, дії,
місця

ІДЕАЛ – античне мистецтво, наслідування зразка

Універсальні характери – типи
Постійність характерів, дій
Повчальність мистецтва
Суворі ієрархія та чіткі межі жанрів

ВИСОКІ
(ода, трагедія, епопея, героїчна поема)

СЕРЕДНІ
(наукові твори, елегія, сатира)

НИЗЬКІ
(комедія, пісня, лист у прозі, епіграма)

ВІДРОДЖЕННЯ

О, чудове й високе призначення людини, якій дано досягти того, до чого вона прагне, і бути тим, чим вона хоче! Бог створив людину, щоб вона пізнавала закони всесвіту, любила його красу, захоплювалася його величчю.

Піко делла Мірандола

ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ	
Фернандо Магеллан (1480–1521) – перше кругосвітнє плавання 1519–1522	
Васко да Гама (1469–1524) – відкриття морського шляху до Індії 1497–1498	
Христофор Колумб (1451–1506) – відкриття Америки 12 жовтня 1492	

1. Джордано
Бруно

4. Галілео
Галілей.
Гравюра
(XVII ст.).

1. Міколай
Коперник.
Портрет XVI ст.

Наука повстала проти релігії і вирвалася з її полону. Перед ученими відкрилися нові простори для пояснення світу, для відкриття нових законів природи

РОМАНТИЗМ

РЕАЛІЗМ

Стендаль

О. де Бальзак

Ф. Достоевський

Пізнання соціальних зв'язків людини і суспільства

Правдиве, історично-конкретне зображення характерів і обставин

Відображення життя за допомогою типізації в образах

**Головний критерій –
вірність дійсності, прагнення до достовірності
зображення**

Внутрішній світ персонажів несе на собі прикмети часу

Зображення людини у взаємозв'язках з середовищем

Відтворення дійсності і винесення їй вироку

АВАНГАРДИЗМ І МОДЕРНІЗМ В ЛІТЕРАТУРІ

П.Пікассо. Герніка

- Відбиття дійсності в людській підсвідомості;
- Суб'єктивне (сфера духу, мистецтва) наділяється ознаками об'єктивної реальності;
- Побудова художньої реальності, мало пов'язаної з дійсністю і протиставленої їй;
- Пошук нових шляхів у зображенні світу і людини.

СИМВОЛІЗМ

(від гр. symbolon – умовний знак)

ФРАНЦІЯ
70-80 рр. ХІХ ст.

П. Верлен

А. Рембо

С. Малларме

Світ таємничого

„Рух музики”

Інтерес до проблем
особистості

Художній символ

Іносказання

Ірраціональний бік
слова (звучання,
ритм)

ФУТУРИЗМ

від лат. *futurum* - майбутнє

Ф. Марінетті

В. Хлебніков

Зображення хаосу

Мінливість урбаністичного суспільства нового часу

Прагнення створити мистецтво майбутнього

Відкидання моральних і художніх цінностей традиційної культури

Культивування урбанізму

Прагнення передати пульс технізованого інтенсивного життя

Руйнація традиційних жанрів і форм

Проповідь формалістичних нововведень у поезії

ІМПРЕСІОНІЗМ

від фр. impression - враження

реальний світ
в його рухливості і мінливості

свіжість і безпосередність сприйняття життя

швидкоплинні враження

миттєві, випадкові рухи і ситуації

суб'єктивні спостереження і враження від дійсності

несподівані ефекти, ознаки

ЕКСПРЕСІОНІЗМ

Світ – зло, життя – кошмар

Маленька людина – нещасна комаха

Світ – нагромадження людських страждань

Поєднання символів і знаків життя

Зображення внутрішнього стану героя „маленької людини”

Тяжіння до абстракції

Світ – нагромадження людських страждань

Відчай, песимізм, безвихідь

Гротеск

Естетизація потворного

Гіпертрофована емоційність

СЮРРЕАЛІЗМ

(від фр. *Surrea Cite* – надреальне,
надприродне)

Авангардистська літературна
течія 10-20-х рр. XIX ст..

Глибинні психічні
механізми людини
(сни, марення, га-
люцинації)

Асоціативна обра-
зність

Несподіване збли-
ження віддалених
реалій

Приголомшливий
образ, що знищує
світ

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ

(існування – лат.)

Зосередження уваги на особистості та її самостворенні (існуванні)

„Крізь тисячоліття до нас проростає первісна ворожість світу”

розчарування

порожнеча
(ніщо)

самотність

байдужість

буття для
смерті

абсурд
буття

страждання

страх

відчай

Я

МАГІЧНИЙ РЕАЛІЗМ

Художній метод у живопису та літературі ХХ століття; тип латиноамериканської художньої культури.

Видима реальність

Міфологічна свідомість

„Фантастична” дійсність

Пародія та іронія

Умовно-суб’єктивний час

Фольклорна основа

Магічний простір

Міфологізм

Побутописання

Поєднання „нижчої” і „вищої” реальності

Національне світобачення

ПОСТМОДЕРНІЗМ

Знедухов
лений

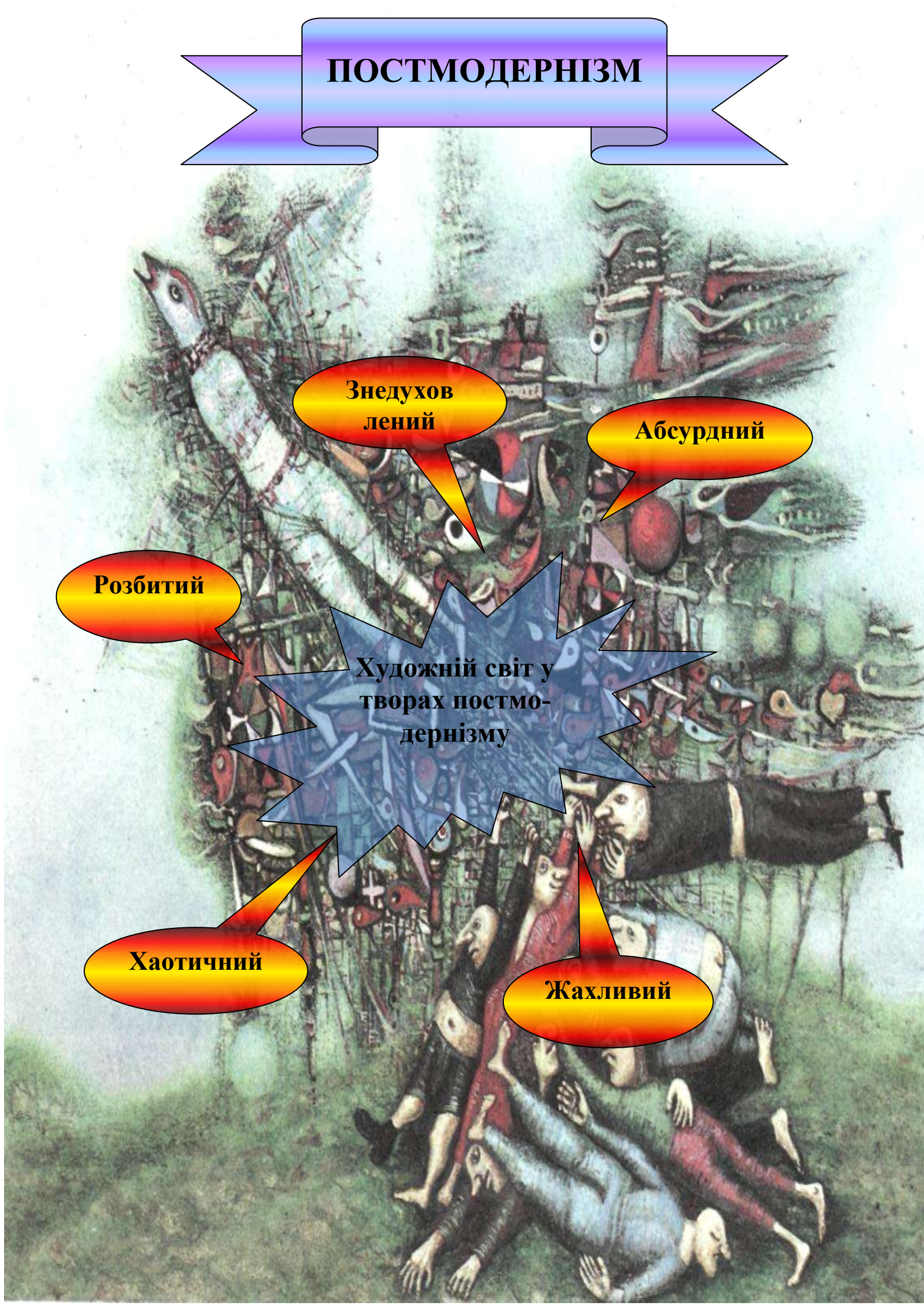
Абсурдний

Розбитий

Художній світ у
творах постмо-
дернізму

Хаотичний

Жахливий

Презентація художнього твору

**ПРЕЗЕНТАЦІЯ
ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ**

1. Автор _____
2. Країна _____
3. Твір _____
4. Дата написання _____
5. Жанр _____
6. Художній напрям _____
7. Естетичні принципи _____
8. Проблематика _____
9. Провідна думка _____
10. Конфлікт _____
11. Сюжет _____
12. Система образів _____

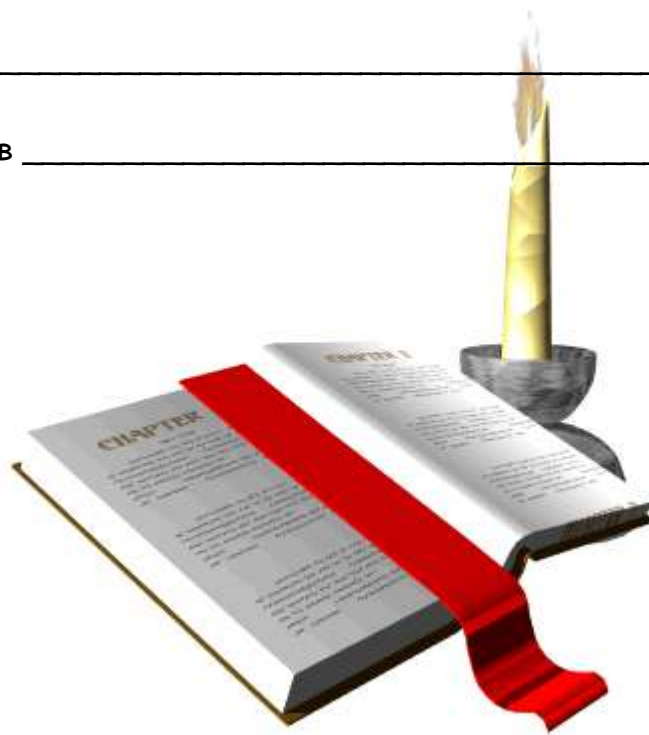

Схема аналізу прозового твору

I. Загальні питання:

- 1) назва твору, ім'я автора;
- 2) рік написання та публікації;
- 3) історія написання;
- 4) кому присвячений, чому саме;
- 5) наявність епіграфа, що він означає.

I. Теоретичні, літературознавчі питання:

- 1) напрям, якого (яких) твір стосується;
- 2) жанр;
- 3) тема;
- 4) ідея;
- 5) система образів;
- 6) сюжет, його елементи та особливості в даному творі;
- 7) композиція;
- 8) художньо-зображальні мовні засоби;
- 9) бібліографія.

III. Культурологічні питання:

- 1) синтез мистецтв, що спостерігається у творі;
- 2) наявність українознавчих аспектів;
- 3) культурологічне оточення (культурно-мистецькі події цього часу);
- 4) думки митців та критиків;
- 5) власна думка про твір.

I. Загальні питання:

- 1) назва твору, ім'я автора;
- 2) назва збірки, складовою якої є вірш;
- 3) рік написання та видання;
- 4) поштовх для створення збірки чи вірша;
- 5) кому присвячений;
- 6) наявність епіграфа, його значення

II. Теоретичні, літературознавчі питання:

- 1) напрям, якого (яких) стосується вірш чи збірка;
- 2) жанр;
- 3) тема;
- 4) ідея;
- 5) рима чи її відсутність;
- 6) вид рими;
- 7) розмір вірша;
- 8) строфіка;
- 9) художньо-зображальні мовні засоби;
- 10) бібліографія.

III. Культурологічні питання:

- 1) синтез мистецтв, що спостерігається у вірші чи збірці;
- 2) українознавчі аспекти;
- 3) культурологічне оточення, наявність музичного супроводу;
- 4) думки митців та критиків;
- 5) власна думка про твір.

Примітка. Художньо-зображальні мовні засоби — це: 1) тропи; 2) прийоми милозвучності (звукової організації мови, звукопису): алітерація — повтор приголосних; асонанс — повтор голосних звуків; повторення слів, їх початків (анафора), закінчень (епіфора) тощо; 3) прийоми творення поетичного образу: порівняння людського із зовнішнім, з природою; антропоморфічні порівняння — природа уподібнюється до людини, тотожність краєвиду і настрою, їх взаємозалежність; алегорія — поширення образу на цілий твір; образ-малюнок; наявність контрасту в самому образі.

I. Загальні питання:

- 1) назва твору, ім'я автора;
- 2) рік написання, рік видання;
- 3) історія написання;
- 4) наявність присвяти, епіграфа.

II. Теоретичні, літературознавчі питання:

- 1) напрям, якого (яких) стосується твір;
- 2) жанр;
- 3) тема та ідея;
- 4) система образів;
- 5) сюжет;
- 6) композиція;
- 7) художньо-зображальні засоби словесного мистецтва: діалоги, монологи, репліки як засоби характеристики персонажів; наявність авторської характеристики та коментарю (опис обстановки, поведінки, жестів персонажів, ремарки тощо).
- 8) художньо-зображальні засоби сценічного мистецтва: мізансцена, гра акторів, декорації, костюми, музичні, звукові та світлові ефекти тощо;
- 9) бібліографія.

III. Культурологічні питання:

- 1) синтез мистецтв, що спостерігається у творі;
- 2) українознавчі аспекти;
- 3) рік, місто і місце першої постановки;
- 4) режисер, авторський склад першої вистави;
- 5) культурологічне оточення;
- 6) думки митців, критиків до твору і вистави;
- 7) власна думка про твір та виставу.

Характеристика

художнього

образу

СХОДИНКИ ДО ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ

Чому так багато сходинок треба подолати, щоб склалося твоє враження про героя?

На якій зі сходинок треба зупинитись на тривалий час?

ХАРАКТЕРИСТИКА ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ

1. Еволюція героя.
2. Портрет.
3. Як характеризують героя предмети, що його оточують..
4. Поведінка, вчинки героя.
5. Зображення душевних переживань.
6. Ставлення героя до інших персонажів, природи тощо.
7. Світогляд.
8. Мова героя.
9. Роль деталей у розкритті характеру.
10. Авторська характеристика.
11. Характеристика героя іншими персонажами.
12. Читацьке сприйняття та оцінка образу в науково-критичній літературі.

АНКЕТА ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ ТВОРУ

1. Ім'я, прізвище.
2. Вік.
3. Зовнішність.
4. Сімейне становище.
5. Місце мешкання.
6. Соціальний клас
7. Основні риси характеру.
8. Як ставитесь до оточення?
9. Що найбільше цінуєте в людях?
10. Які книжки читаєте?
11. Як ставитесь до релігії?
12. Що для вас кохання?
13. Які риси приваблювали у коханому?
14. У чому сенс вашого життя?
15. У який час ви хотіли б жити?
16. Чи здатні ви померти в ім'я кохання?
17. Чи є у вас акторські здібності?
18. Що означають для вас гроші?
19. З якими літературними персонажами можете себе порівняти?

КОРОТКА АБЕТКА РИС ХАРАКТЕРУ

Акуратність, активність, альтруїстичність, апатичність.

Байдужість, безалаберність, безвілля, безкорисливість, безтурботність, безрозсудливість, безсоромність, безпринципність, безстрашність, безхарактерність, безцеремонність, безініціативність, боягузливість.

Ввічливість, великодушність, вірність, владолюбство, вразливість, витривалість.

Гордість, гарячковість, грубість, гуманність, гоноровитість.

Далекоглядність, дволикість, делікатність, діловитість, деспотичність, дисциплінованість, доброзичливість,) доброта, довірливість, душевність.

Егоїстичність, експансивність, економність.

Жадібність, жорстокість, життєрадісність, жертівність.

Заздрість, зарозумілість, злопам'ятність, запальність.

Ініціативність, інтелігентність, імпульсивність.

Колективізм, критичність.

Лицемірство, лукавство, легковажність,

Меланхолійність, мрійливість, мовчазність, мстивість, м'якість.

Наївність, насмішливість, наполегливість, недбалість, неухважність, незворушність, недовірливість, незалежність, некритичність, непрактичність, невибагливість, нерішучість, нетерпеливість.

Образливість, об'єктивність, організованість, обережність, ощадливість, освіченість, обдарованість.

Пасивність, песимістичність, підозрливість, постійність, привітність, присипливість, принциповість, пунктуальність, педантизм,

Рішучість, розбещеність, розважливість.

Самолюбство, самостійність, самовпевненість, стриманість, скромність, сміливість, старанність.

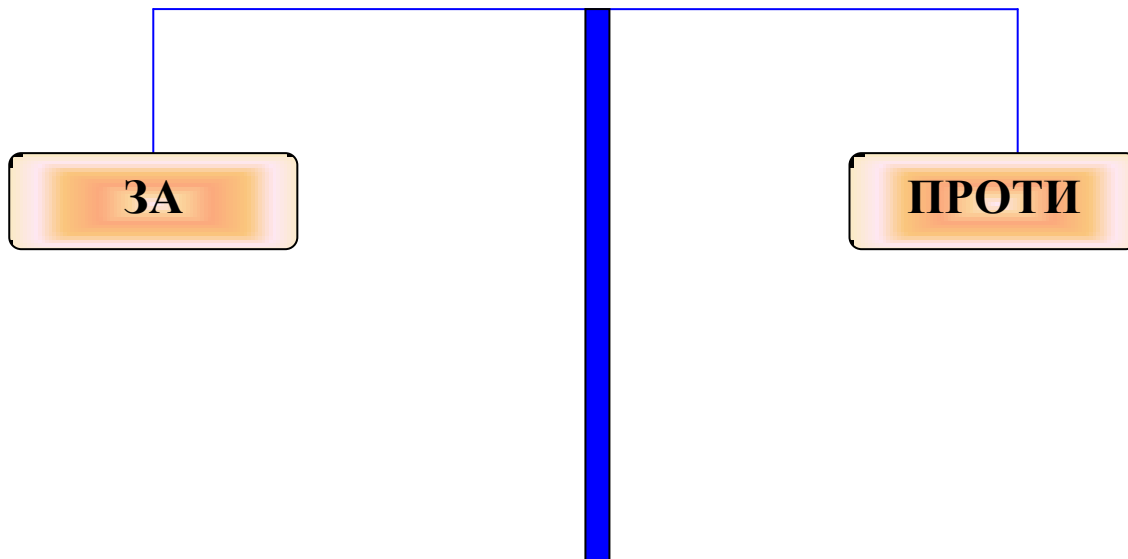
Тактовність, терпимість, толерантність.

Флегматичність.

Халатність, хвальковитість, хитрість, хоробрість.

Цілеспрямованість.

Чесність, черствість.

Спробуйте намалювати ваги, чаші яких заповніть умовними важелями „за” і „проти”. Які вчинки героя переважають? Які висновки можна зробити?

Приклад. Образ Бермана (за новелою №Останній листок»)

ЗА

Вміння співчувати

Доброта

Небайдужість

Мужність

Готовність до самопожертви

Чуйність

ПРОТИ

Багато слів

Кумедна зовнішність

Характер сварливого старого

Невдаха

Висновок: Цей старий невдаха і пияк є взірцем тієї дієвої любові, яка без жодного слова поспішає на допомогу іншим; це справжній духовний велетень.

„ПРОКРУСТОВЕ ЛОЖЕ” (характеристика літературного героя)

Прокруст (з гр. – розтягувати) – прізвисько розбійника Полипемона, котрий кожного, хто потрапляв до нього, укладав на власне ложе: тим, для кого воно було завеликим, він витягував ноги; у тих, кому замале – відрубував. Звідси й пішов вираз „прокрустове ложе”, тобто мірка, під яку підганяють те, що не піддається виміру.

1. Зображення героя
2. Риси характеру
3. Позитивне
4. Негативне
5. Думки і почуття
6. Вчинки
7. Визначні події життя
8. Враження оточення

Приклад. **Образ Печоріна**

Якості	Позитивні	Негативні
Зовнішність героя	Благородні риси обличчя, відчуття породи в людині; стрункий і тонкий у стані	Холодний проникливий важкий погляд очей залишав після себе неприємне враження
Риси характеру	Природна обдарованість; непересічна і неоднозначна особа з благородними пориваннями	Байдужість, холодність, індивідуалізм, презирство до суспільства
Думки й почуття	Вірно судить про людей, про життя; критично відноситься до себе; здатний на глибокі почуття, прагне до активної діяльності	Дивна поведінка героя; протиріччя в характері; честолюбні помисли; егоїстичні почуття
Вчинки	Здобув добру освіту; прагне до активної діяльності; здатний на глибокі почуття (любов до Віри); прагнення захистити Мері від пліток Грушницького;	Стосунки з людьми роблять їх лише нещасними (Віра, Грушницький, Мері, Максим Максимович, Бела)
Визначні події	1)Перевід з Петербурга на Кавказ; 2)Зустріч з контрабандистами; 3)Зіткнення з "водяним суспільством"; 4)Дуель з Грушницьким; 5)Служба в фортеці; 6) Відставка; 7)Поїздка в Персію.	1)Зруйнував світ "чесних" контрабандистів 2) Стосунки з Белою; 3) "Роман" з княжною Мері; 4) Вбивство Грушницького;
Враження оточуючих	Дивний, сміливий, рішучий, розумний, незалежний	Черствий, байдужий, зверхній, холодний, грається чужим життям

Метод Сенкан

Метод Сенкан (п`ятивірш) допомагає підсумувати інформацію, визначивши головні ідеї, думки, основні поняття, які були введені на уроці.

Сенкан- це білий вірш, невеличкий слоган, у якому наявні п`ять рядків.

Алгоритм складення сенкану

Один іменник- назва поняття.

Два прикметники-опис поняття.

Три дієслова-визначення дії.

Фраза з чотирьох слів, що виражає ставлення до теми.

Одне слово-синонім або асоціація, у якому відображено суть поняття чи сформульовано висновок.

Наприклад:

М.Булгаков "Майстер і Маргарита"

Маргарита

Мужня, віддана

Любить, співчуває, перемагає.

Є символом всеперемагаючого кохання

Героїня

Сенкан - неримований вірш, який будується за певним алгоритмом:

Перший рядок - одне слово - тема(іменник)

Другий рядок - два слова(прикметник, означення)

Третій рядок - три слова(дієслова, активність, дія)

Четвертий рядок - чотири слова(фразі, яка виявляє ставлення автора сенкана до теми)

П'ятий рядок - одне слово(іменник - синонім , асоціація до теми)

Зразок

Сенкан "Есхіл"

Дивує, повчає, славить

Есхіл

Блискучий володар думок Еллади

Великий, трагічний

Блискавка

Штрихи – штрихи до правил, до думок, штрихи, які дозволяють перевірити словниковий запас школярів, їх уміння бачити і застосувати частини мови, складати складні гарні речення.

Штрихи пишуться за наступними правилами:

1. Іменник
2. Два прикметника
3. Три прикметника
4. Чотири дієслова
5. П'ять прислівників чи дієприслівників
6. Складносурядне чи складнопідрядне речення за темою

Наприклад:

1. Маргарита
2. Запальна, чарівна
3. Закохана, захоплююча, чаруюча
4. Приходить, пробуджує, захищає, прагне
5. Не зупиняючись, не задумуючись, не втомлюючись, не вагаючись, не боячись
6. Прагне прийти на допомогу Майстру, щоб відродити впевненість у своїх силах.

Буквений портрет

Через знакову систему намалюйте душевний портрет героя або героїні

Мужність – **М**

Альтруїзм – **а**

Рішучість – **р**

Гуманність – **г**

Активність – **а**

Розважливість – **р**

И ----- **и**

Терпимість – **т**

Авантюризм - **а**

Наприклад:

Е – енергійна

С – скромна

М – мрійлива

Е – експресивна

Р – рішуча

А – артистична

Л – людяна

Ь - -----

Д – доброзичлива

А - альтруїстична

Діаманта – віршована форма із семи рядків, перший і останній із яких – поняття з протилежним значенням.

1. Тема (іменник)
2. Означення (2 прикметника)
3. Дія (3 дієприкметника)
4. Асоціації (4 іменника)
5. Дія (3 дієприкметника)
6. Означення (2 прикметника)
7. Тема (іменник)

Наприклад:

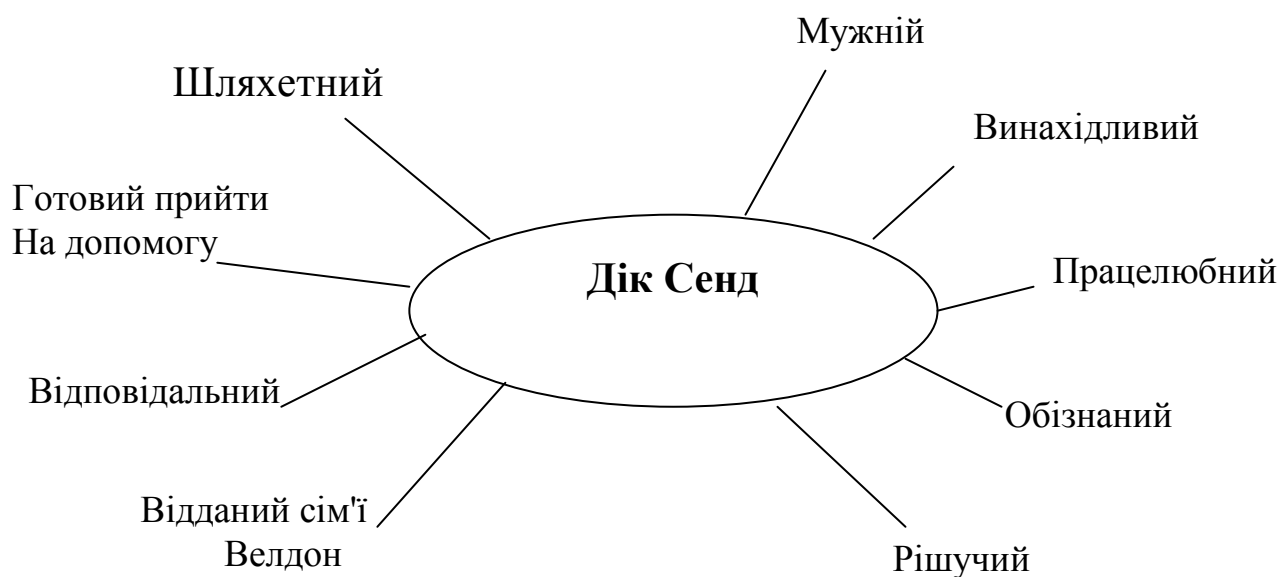
1. Обломов
2. Лінивий, добрий
3. Лежачий, мірчий, умираючий
4. Пасивність, бездіяльність, згасання, обломовщина
5. Працюючий, вирішуючий, живучий
6. Наполегливий, раціональний
7. Штольц

“Гронування”

Гронування (асоціативний кущ, «бенгальський вогник») є стратегією, яка спонукає учнів думати вільно та відкрито з певної теми. Вона націлена передусім на стимулювання мислення учнів. Ця нелінійна форма мислення може бути використана як на стадії актуалізації, так і на стадії рефлексії, підбиття підсумків вивченої теми, чи розділу. На практиці метод гронування мої учні сприймають як цікаву, захоплюючу гру. Етапи гронування дуже прості та добре запам'ятовуються: Напишіть центральне слово або фразу посередині аркуша.

1. Записуйте з обратної теми слова та фрази, які спадають на думку.
2. Пишіть стільки ідей, поки всі не будуть вичерпані або ж доки дозволяє час.
3. Коли всі ідеї записані, установіть зв'язки між поняттям, де це можливо.

Наприклад

Діаграми Вена

Цікавим методом роботи є складання ДІАГРАМИ ВЕНА. Вона будується на основі двох або більше великих кіл, які частково накладаються одне на одне так, що посередині утворюється спільний простір. Порівнюючи два об'єкти, малюємо два кола. Вільний простір - ознаки відмінності, спільний простір ознаки схожості. Стратегія дає можливість формувати в учнів навички порівняння явищ, предметів, визначення головних рис та ознак.

Наприклад:

